

FATABUREN

Nordiska museets och Skansens årsbok

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1964

Redaktion:

GÖSTA BERG · SAM OWEN JANSSON

MARSHALL LAGERQUIST

Redaktör: Marshall Lagerquist

Omslagets färgbild visar det halländska julbordet, som traditionellt står dukat under helgen i Oktorpsgårdens ryggåstuga på Skansen. Se Kerstin Sjöqvists uppsats Kulturbistorisk jul på Skansen i denna årsbok.

Das Umschlagbild zeigt eine rekonstruierte alte Weihnachtstafel aus der Provinz Halland in Südwestschweden. Zu jedem Weihnachtsfest wird diese Tafel in dem Rauchstubenhaus des halländischen Oktorpshofes, welcher im Jahre 1896 im Freilichtmuseum Skansen wiedererrichtet wurde, gedeckt. Siehe den Aufsatz Kulturgeschichtliches Weihnachtsfest auf Skansen von Kerstin Sjöqvist in diesem Jahrbuch.

Tryckt hos Boktryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1964
Klichéerna från Grohmann & Eichelberg AB, Stockholm

sent datum; flera av uppteckningarna visar att hon inte är känd inom det område där luciafirande tidigast förekom.

Annika Österman

Summary

Lucia

The museum sent out a questionnaire to its field correspondents to try to find out in what ways the modern celebration of Lucia Day on December 13th has become adopted into business and school life since the initiative taken by the press in 1928, when the "Stockholms Dagblad" organized the first competition to find a "Lucia" and the first procession through Stockholm. Older traditions connected with the celebration of Lucia Day, which was formerly celebrated only in west Sweden, have hardly anything in common with the public entertainments, which are the distinctive feature of the Lucia Day to-day.

DOPET

Svaren på frågelistan om dopet spänner över en mycket lång tidsperiod, från 1890-talet och fram till våra dagar. Man har skildrat barns och barnbarns dop, ibland också det egna såsom man hört det beskrivas. Inte så litet av äldre dopseder lever kvar, och nya former har vuxit fram och sammanflätats. I de äldre dopskildringarna sker dopet blott få dagar efter födelsen. Modern var då ej återställd och kunde inte närvara, såvida inte dopet skedde i hemmet. I ett svar från Fjällbacka i Bohuslän heter det: "Mamma var ej med i kyrkan. Det ansågs ej passande att en mor gick ut före kyrktagningen." Detta dop skedde 1905, ungefär tio dagar efter barnets födelse. Kyrktagningen har berörts i flera svar. I ett antal uppteckningar kan man finna, att kyrktagning och dop förrättats samtidigt. Modern fick nämligen ej visa sig i kyrkan, förrän hon kyrktagits. Men även sedan man slutat att allmänt tillämpa kyrktagningen, hände det att modern ej var närvarande i kyrkan, då barnet döptes.

Många meddelare berättar om nöddop, som man företog, om barnet verkade svagt och ej såg ut att kunna överleva. Särskilt vanligt var det i Norrland med dess väglösa trakter eller där

man hade långt till präst. Barnmorskan eller lärarinnan anlätades gärna. Döpet stadfästes sedan av prästen.

Platsen för döpet har växlat mellan kyrkan, pastorsexpeditionen och hemmet. Flera svar har påpekat, att det endast var väl-situerat folk som förr kallade hem prästen för att förrätta döpet. Andra, vars ekonomi inte tillät att de höll dopkalas, lät döpa sina barn på pastorsexpeditionen. Några berättar också att man passade på, när prästen kom för att hålla husförhör och skolavslutning. I och med tillkomsten av förlossningsavdelningar på sjukhusen har döpet i många fall förlagts till dessa, men att döma av uppgifter från de senaste åren har kyrkdöpen blivit vanligare.

Ett fåtal uppteckningar, som hänför sig till äldre tid, omtalar stora dopkalas. Uppteckningar om senare döpet visar att döpet numera är en angelägenhet endast för familjen, den närmaste släkten eller vänkretsen.

Seden att ha gudmor och gudfar omtalas av många meddelare; den är kanske rentav vanligare i dopskick från senare tid än den var på 1930- och 1940-talen. Hos flera av meddelarna finner man den uppfattningen, att gudföräldraskapet förr var förknippat med mera ansvar och förpliktelser mot barnet och att man därför var noga vid valet av gudföräldrar. Helst valde man ett välsituerat och aktat, gärna barnlöst par. Från Jämtland omtalas seden att ha två par gudföräldrar, storgudmor och storgudfar, respektive lillgudmor och lillgudfar, de senare ett par unga människor. Från Nordsverige berättas att det var vanligt med 2 à 3, ja ända upp till fyra par faddrar. Enligt uppteckningar om äldre döpet hörde det till gudmors uppgift att bära fram barnet till döpet. Detta skedde ju så tidigt som möjligt, innan modern ännu var kyrktagen eller återställd efter barnsängen. Det var då nödvändigt, att en annan kvinna tog hand om barnet under döpet. Men många svar visar att gudmor, även sedan gudmodersinstitutionen så småningom mist sin betydelse, varit den som burit fram barnet. Andra berättar att mormor eller farmor ofta anlätats, när inte modern själv burit sitt barn. Först under de senaste åren har det blivit vanligt, att barnen bärs av sina fäder, särskilt vid BB-döpet.

För namnvalet anför meddelarna växlande normer. Många uppger att man "kallat igen" barnen efter far- och morföräldrar-

na, så att först farssidans, sedan morssidans namn eller växelvis båda sidornas namn givits barnen. Andra har berättat att det på många håll ansetts olyckligt att uppkalla barn efter döda syskon, likaså har man tyckt att det var att "vänta livet ur gamla", om man gav barn namn efter någon levande person. Ofta har barn uppkallats efter kungahusets medlemmar eller andra personer man sett upp till och beundrat. På senare år är det ibland filmstjärnor och idrottshjältar som inspirerat namnvalet. Ibland har födelsedagen fått ge namnet. Två namn är det vanligaste, tre är dock inte ovanligt.

Mycken vidskepelse var tidigare förknippad med dopet och flera meddelare har påpekat, att så var fallet ännu så sent som i början av 1900-talet, och givit exempel därpå. För att barnet aldrig skulle sakna pengar borde det få en tvåkrona instucken i lindan, och för att det skulle få lätt att läsa borde gudmodern tyst läsa efter prästen under ceremonin. Namnet skulle hållas hemligt tills barnet var döpt, annars blev det lösmynt, dopvattnet skulle slås under en rosenbuske, så fick barnet rosiga kinder, eller under en krusbärsbuske, så att det fick lockigt hår osv.

Barnets dopklädsel är numera rätt uniform, lång vit klänning med band i skärt eller ljusblått och eventuellt en blomma på klänningen. Svaren ger vid handen, att dopmössa sällan förekommer nu för tiden. Äger man inte dopklänning själv, har man nu möjlighet att få låna sådan på BB. Många kyrkor tillhandahåller dopklänningar och sådana kan också hyras i affärer. Enligt tidigare uppgifter var barnets klädsel förr mera varierande. Man hade inte alltid råd till en särskild dopdräkt eller möjlighet att få låna en, man fick ta vad man hade. Utanpå kanske man lindade en vacker schal. Flera ålderdomliga dopdräkter har beskrivits. Från Tyrringe i Skåne skriver en meddelare, att hon tycker sig minnas, att ett av hennes småsyskon hade en rödbrun dopklänning av sammet.

Om barnets klädsel tidigare var varierande och nu är ganska mycket av uniform, så är förhållandet det motsatta när det gäller föräldrarnas och gästernas klädsel. De äldre uppgifterna visar att denna förr så gott som alltid var mörk, svart kostym och svart klänning av olika finhetsgrad. Fotografier från senare dop visar

att äldre dopgäster, far- och morföräldrar ännu ofta är mörklädda, medan barnets föräldrar kan ha ljus kostym, respektive dräkt eller klänning.

Dopgåvorna nu är i stort sett desamma som förekom vid sekelskiftet, en silversked, ett klädesplagg eller en penningssumma. Många nya har givetvis tillkommit, såsom servettring, smycken, silversparbössa.

Man har gett och ger helst något värdebeständigt. Tvåkronan, som gudmodern förr brukade lägga i vaggan eller sticka i barnets linda när hon klädde det för dopet, har nu sin motsvarighet i en betydligt större summa på en bankbok. Eller motsvaras den kanske av den lyckopeng i silver eller guld, som många köper och ger barnen.

Annika Österman

Summary

Baptism

A questionnaire about customs connected with church baptism was sent out in the autumn of 1963 to discover to what extent earlier beliefs and customs, which we are fairly well acquainted with thanks to earlier records, are still alive today. The informants were mainly asked to describe baptisms at which they had themselves been present, or that they had heard about from others who had been present. In the answers there are of course differences as regards place, time, and customs, for the ceremony in church allows different forms. In those parts of the country that are generally conservative, earlier baptismal traditions are kept alive longer. Godparents seem again to be becoming more common, although they are now regarded as no more than witnesses to the baptism. Children are now hardly ever born at home, but are instead born at a maternity home where parents can, if they wish, have their children baptised, and even borrow a baptismal robe. This has, of course, lessened the chances that the old traditions can live on unchanged.